

Чернігівська обласна універсальна
наукова бібліотека ім. В.Г.Короленка

Спалений, але не скорений

**Методично-бібліографічні матеріали
до 300-річчя оборони Батурина**

Чернігів 2008

ББК 78. 38
С 71

Спалений,але не скорений: Методично-бібліографічні матеріали до 300-річчя оборони Батурина / Черніг. ОУНБ ім. В.Г.Короленка; Підгот. О.Рижаєва; Відп. за вип. Ю.Самойленко.– Чернігів, 2008. - 25 с.

Комп'ютерий набір В.Шевченко
Макетування В.Даценко,Л.Олійник.
Ризограф ОУНБ ім. В.Г.Короленка
Тираж 40 прим.

Для нації є вибір: пам'ятати історичні трагедії та усвідомлювати їх уроки, або знову їх переживати.

В.Ющенко

Батурин, невеличке містечко нашого краю – одне з місць української держави, які є символами української історії, державності, духу нашого народу, його подвигу. Це край, з яким пов'язані імена декількох гетьманів України – Д.Многогрішного, І.Самойловича, І.Мазепи, К.Розумовського. Історія його унікальна, захоплююча і трагічна.

Батурин – символ незалежності, відчайдушності та волелюбності українців, одна з найдраматичніших сторінок історії, місто, якому випала доля бути кілька десятиліть центром політичного життя Лівобережної України.

За порівняно невеликий проміжок часу воно пододало шлях від невеликого примонастирського хутора Батури до гетьманської столиці – національно-свідомого осередку, який рішуче піднявся на оборону прав і свобод українського народу. Гетьманський період (з 1669 по 1708 рік) є чи не найяскравішим у його історії.

Одна зі славних і трагічних сторінок батуринського краю, сумний ювілей якої відзначає Україна цьогоріч, пов'язана з іменем одного з останніх гетьманів, лідера українських козаків, одного з найвпливовіших політиків імперської Росії та всієї Європи Івана Степановича Мазепи, суперечлива постать якого викликає шалені дискусії і донині. Російська, а за нею радянська історіографія (та й художня література) доклали немало зусиль, щоб очорнити гетьмана, зобразити його гульвісою, зрадником, ворогом народних мас, в той час як на Заході ім'я його стало символом свободи для всіх наступних поколінь.

Триста років тому, на початку листопада 1708 року у Батурині за наказом російського царя Петра I військами на чолі з О.Меншиковим було вчинено масову різанину українського населення, яку офіційна Москва трактувала як відплатну акцію за намір гетьмана Мазепи стати на бік шведського короля Карла XII й таким чином звільнитися з-під влади Росії і продовжити боротьбу за незалежність України.

В ніч з 1 на 2 листопада 1708 року (за старим стилем) внаслідок зради прилуцького полковника Івана Носа московські солдати вдерлися до Батурина. Війська Меншикова вщент зруйнували оборонний замок і саме місто, мешканців знищили. Тогочасні джерела донесли до нас страшну правду про розправу нечуваної жорстокості: “Меншиков зараз здобув Батурин і сплюндрував його огнем і мечем” (Чернігівський літопис), “Жінки й діти на вістрях шабель” (французький часопис), “вибив усіх до ноги, не милуючи ні статі ні віку, ні самих молочних немовлят” (“Історія Русів”). Місто перетворилося на криваве згарище за одну ніч, як Помпея.

Керівників оборони Батурина вивезли до Глухова, де стратили. Решту оборонців, за твердженням автора “Історії Русів”, розіп'яли на хрестах, встановлених на плотах, і пустили за течією ріки Сейм.

Знищивши все живе, Меншиков з вояками пограбували православні святині – Троїцький собор, Миколаївський храм, Свято-Покровський та Воскресенський дерев'яні собори, а також арсенал і скарбницю, спалили гетьманську резиденцію.

Один із дослідників українсько-московської війни 1708-1709 років, відомий історик, професор О.Оглоблин трагедію Батурина називає “Московським терором”, в результаті якого було знищено всі державні установи, серед яких – палац гетьмана, 28 збудованих Мазепою церков, унікальну книгозбірню та “збірку зброї, що їй рівної нелегко було знайти в цілій Європі”.

Жертвами погрому у Батурині (вважає дослідник батуринських подій С.Павленко) стали 6-7,5 тисяч мирних громадян, 5-6,5 тисяч військовиків, а разом від 11 до 14 тисяч батуринців, сердюків, козаків.

Таким чином, у Батурині з допомогою російської зброї і репресій на деякий час було придушено волю українського народу до незалежності, і кількість жертв та жорстокість, з якою російська влада карала “мазепинців”, сягнула масштабів гуманітарної катастрофи.

Тема Батурина як історичного феномену має пряме відношення до сьогодення, тож не дарма він опинився у центрі уваги не лише істориків, але й політиків, державних діячів, громадськості. Для цього є декілька причин.

По-перше, внаслідок розгрому українських сил у Батурині триста років тому було кардинально змінено суспільно-політичну ситуацію в Україні, зокрема, започатковано процес її переходу під тотальний політичний і військовий вплив Росії та винищення еліти, здатної очолити національно-визвольний рух.

Довголітнє замовчування цього історичного факту закономірно посилює до нього увагу.

По-друге, останнім часом у російській та деякій українській пресі, у мережі Інтернет з'явилося багато публікацій, які ставлять під сумнів і навіть заперечують наявність значних жертв під час “визволення” О.Меншиковим Батурина. Їх автори цинічно називають батуринську трагедію “комедією”, мовляв, знищення цивільного населення “не було і бути не могло”. Однак археологічні розкопки на місці трагедії свідчать протилежне. Земляний шар, що належить тому періоду, повністю обгорілий. У ньому знаходять масові поховання без домовини. Дві третини скелетів, знайдених на цвинтарі цитаделі, належать молодим жінкам і дітям. Значна частина черепів потрощена шаблями і кулями. Тож всі сумніви у жорстокій різанині і в тому, що загинуло також і мирне населення містечка, після розкопок зникли, і тим болючіше читати всі ці наклепницькі статті російських “патріотів”.

До недавнього часу про трагедію Батурина, про інші трагічні, славні героїчні сторінки української історії зважувалися говорити лише найсміливіші – на 300 років у нас відібрали право говорити.

Та прикро, що навіть після сімнадцяти років незалежності ми наче залякані, говоримо про високі здобутки наших гетьманів впівголоса, впівсили. Століття, впродовж яких нищили та перекручували історичну правду, Батурин тримав на собі тягар історичної відповідальності українців перед предками, їхніми здобутками, зразками їхніх високих внутрішніх стандартів, моральних цінностей.

300-ті роковини батуринської трагедії 1708 року знакова подія для кожного свідомого, не скаліченого духовно, українця. Настав час спростувати всю ту неправду, яка виникла ще за часів Петра I, гаряче підтримувалася радянськими істориками і обростає все новими “фактами” за допомогою деяких діячів сучасної Росії. Настав час познайомитися, нарешті, з працями тих дослідників в Україні, Росії та інших державах, які намагаються об'єктивно проаналізувати обставини і наслідки подій 1708 року.

300 років тому Україна фактично покинула Батурин напризволяще, наслідком чого стали триста років бездержавності.

Пил забуття і досі вкриває не лише правду про батуринську трагедію – він вкриває наші душі.

1708 року Батурин перетворився на велику братську могилу. Через політичні мотиви майже три століття на ній не було хреста, як того вимагає православний звичай. Лише у квітні 2004 року за ініціативою тодішніх опозиціонерів фактично підпільно звели кам'яного хреста з розіп'ятим Ісусом та особливою іконою. Образ Божої Матері з немовлям часів Батуринської трагедії знайшли археологи в могилі поруч з останками жінки та дитинки з проломленою головою. Автор пам'ятника А.Гайдамака каже, що хотів би встановити стіну пам'яті Батурина. А на ній 20 тисяч ікон, кожному загиблому від наказу Петра I.

Надзвичайно важливо, щоб про події 300-літньої давнини дізналося якомога більше наших співвітчизників. Допомогти глибше збагнути себе як націю, пробудити національний дух у тієї частини нашого суспільства, яка ще міцно тримається великодержавного минулого, усвідомити причини багатовікової бездержавності такого волелюбного, працьовитого і геніального народу – ось завдання, над яким слід працювати політикам, історикам, працівникам гуманітарної сфери, зокрема, бібліотекарям.

Бібліотечні заходи, які висвітлюватимуть події, пов'язані з гетьманською столицею, повинні послужити поштовхом до вивчення і осмислення власної історії, пробудження національної свідомості, та навіть просто викликати інтерес до власного минулого і постатей, з ним пов'язаних. Дуже важливо привернути увагу користувачів до матеріалів якнайцікавіших, маловідомих, сенсаційних та найбільш об'єктивних, адже про Батурина і його трагедію почали багато писати лише в останні роки, і пошуки ще тривають. Виставки бібліотечних документів, перегляди, оперативні інформаційні списки *“Нові матеріали про Батурина”*, закладки *“Варто почитати”*, *“Зверніть увагу”*, виставки однієї книги, однієї статті, години цікавих повідомлень, огляди *“Козацька столиця – в центрі уваги мас-медіа”* та ін. будуть своєрідною підготовкою до великого масового заходу для широкого кола користувачів. Радимо звернути увагу на матеріали до 300-річчя батуринської трагедії, яких зараз багато в мережі Інтернет, і докласти зусиль для ознайомлення з ними своїх користувачів.

Для працівників державних установ, істориків, науковців, викладачів радимо провести прес-конференцію: *“Відродити правду про Батурина”* та День інформації *“Українська державність: від Батурина до сьогодні”*. Для постійного кола користувачів, які цікавляться історією нашої держави, пропонуємо організувати засідання історичного клубу *“Батурина. Довгий шлях до незалежності”* з циклу *“Білі плями історії”*. З постаттю людини, яка піднесла на високий рівень інтелект, духовність і національну свідомість в Україні, своїм прикладом надихала борців за свободу держави – Івана Мазепи – читачів познайомить вечір історичного портрета *“Гетьман Мазепа: погляд крізь віки”*.

Пропонуємо також провести обговорення книги С.Павленка *“Міф про Мазепу”* котра спростовує неправдиву інформацію про гетьмана, якою нас “годували” довгий час.

Цікавою була б презентація книги: Киркевич В. Гетьманська столиця Батурина./ В.Киркевич – Київ: Техніка, 2007.–185с.– Національні святині України.

І, нарешті, для широкого кола користувачів, радимо провести вечір історичної пам'яті *“Батурина – Голгофа України”* за таким планом:

1. Пам'ятаймо Батурина в ім'я майбутнього. Виступ історика.
2. Спалений, але не скорений. Бібліографічний огляд документів.
3. ...І постане новий Батурина... Літературно-музична композиція.
4. Перегляд документального фільму по темі з наступним обговоренням.

До заходу радимо оформити озвучену виставку-реквієм *“Не маємо права забути”*.

Звертаємо вашу увагу на фільми, які у 2006 році стали лауреатами премії “Телетріумф”: *“Батурина. Загублена столиця”* (автор К.Лукеренко, режисер Г.Гресь) та *“Мазепа: кохання, велич, зрада”* (режисер Ю.Макаров). Вони неодноразово демонструвалися на українських телеканалах. Якщо є можливість, використайте ці матеріали в ході вечора.

...І постане новий Батурина...

Літературно-музична композиція

Дійові особи:

Оповідач
Історик
Читець I
Читець II

Мазепа
Мотря
Кочубеїха

Звучить пісня І.Мазепа

“Ой, горе, горе чайці-небозі”.

Читець I “Українська душе, хто тебе може збагнути!

Як Дніпро ти широка, як пороги шумлива і буйна, неспокійна, не довіряєш нікому, сама проти себе стаєш. Всю вину на інших складаєш, за собою не признаєш гріха. Котрого з провідників своїх не обкидала камінням і болотом, навіть найбільшого з тих, що вічною славою тебе покрив?”

Б.Лепкий

Читець II А він колись гігантом був,
В його руках були мільйони
Людей... та “Бог мене забув,
Погнав крізь чорний вітер згуби”, -
Шепочуть страдницькі губи.
Стоїть Мазепа як докір
Безжальній долі над водою...
І небо, повне вічних зір,
Те небо вічне долі злої
Відбив його старечий зір...
Стоїть з усмішкою сумною
Колишній велет, богатир.
Худі здіймаються ще груди,
А щоки у сльозах бліді...
Од рук його одпали люди,
Його покинули в біді.
І влада, всемогутня влада,
Навік розвіялась на прах...
Лиш спомини – одна відрада...
Як сльози у сумних очах...

В.Сосюра

Оповідач: Пам’ять – велика сила. Завдяки історичній пам’яті людина стає особистістю, народ – нацією, країна – державою. Ставлення до свого минулого завжди було мірилом духовного здоров’я будь-якої нації.

Чимало прогалин у нашій історичній пам’яті. З різних причин. Царизм, а потім і радянська влада цензурували і фальсифікували нашу історію. Та й самі ми не надто переймалися цим. Боялися? Так зручніше, спокійніше?

Та настає час, коли пробуджується свідомість і пам’ять нації, коли вона прагне справедливості і все розставляє на свої місця.

Історик: 2 листопада 1708 року (за старим стилем) з лиця землі зник Батурин. Це було не просто місто та столиця Лівобережної України, не просто наш тодішній найпотужніший економічний, культурний, політичний центр. Це був символ прагнення українців мати власну долю та власну державу. Найбільшого розквіту Батурин досяг за часів гетьмана Івана Мазепи (1687-1708). За його влади тут був заснований Батуринський козацький курінь – тодішній вищий навчальний заклад для військових і державних потреб.

У 1708 році гетьманська столиця стала центром боротьби за відновлення повної державної незалежності. На придушення козацької держави цар Петро I направив військо на чолі з Олександром Меншиковим.

Читець I: Я була ще недолітком,
Як Батурин славний
Москва вночі запалила,
Чечеля убила,
І малого, і старого
В Сейму потопила.
Я меж трупами валялась
У самих палатах Мазепиних...
Коло мене
І сестра, і мати
Зарізані, обнявшись,
Зо мною лежали.

Т.Шевченко

Читець II: “Посеред майдану гетьманської садиби, на острові серед кривавого озера, між купами трупів стояли призвідці батуринського шабашу. Остеронь на перевернутому возі стояв фельдмаршал і сіятельний князь Олександр Данилович Меншиков – у соболевій шубі й високій боярській шапці; пильно, проте спокійно і впевнено, немов царської кухні шеф-повар за роботою підручних, стежив за масакрою: до мокрої роботи князь давно звик, у більшості випадків вона йому вдавалася чи у відкритому бою, чи на розправі з безборонними – хто б на такі тонкощі звертав увагу, якщо цього вимагала посада найближчого сановника самого Петра: цар остаточно довірився Меншикову тоді, як Олексашка десять років тому, натхненний особистим царським прикладом, власноручно зарубав сокирою більше сотні стрільців, що збунтувалися у Москві, – і вже ні на мить не відпустив од себе”.

Р.Іваничук

Читець I: Батурин, Батурин, Батурин –
Мій берег, мій Всесвіт і світ!
Ще вчора тут зводились мури –
з землею зрівнявсь їхній слід;
ще вчора тут місто шуміло
(весілля, пісні, ярмарки...), –
а зараз – велика могила:
зола й обгорілі кістки.

І.Лобовик

Читець II: Над чорним страшним попелищем
літає бездомна сова
і вітер у березі свище,

що тут не ростиме й трава,
Насіються на пожарищі
колючі терни й будяки...
Сніги і дощі, і вітрища
відбілять горілі кістки
і пройдуть, і пройдуть віки...
За димом пустили Батурин,
Чи ж є тут душа ще жива?
Ридають приструнки бандури...
Ридає сумна перезва...

І.Лобовик

Читець I: “Батурин горів. Горіли хати, палаці, церкви і людські трупи. Липкий сморід розносився по світу. Уцілів лише будинок страченого Мазепою генерального судді Кочубея, в якому за плату колишньої батькової зради залишилися живі і неушкоджені Кочубеїха з дочкою Мотрею. За наказом царя Меншиков їх пощадив”.

Р.Іваничук

Сцена затемнена. Вдалині видно відблиски полум'я. Біля вікна – Мотря з матір'ю.

Кочубеїха: “У всьому винна тільки ти!”

Мотря: “У чому я повинна, мамо? Що любила гетьмана й вірила в його рятівниче призначення в Україні? Що він мене любив?”.

Кочубеїха: “Ось його призначення! – (Показує на червоні від полум'я вікна), – Смерть усій твоїй Україні, ось! “

Мотря: “Хтось мусить на війні програти, мамо. І ще не знати, хто програв. Це лише початок... Воля не може народитися в теплому запічку, вона завжди народжується в крові, тільки ми ніколи не бачили, не зріли зблизька смерть за волю...”

Кочубеїха: “Ти і тепер, цієї страшної миті, з ним розмовляєш! Наслано на тебе, наслано!”

Мотря: “Немає волі тобі там, де люди стали покірним бидлом. А Україна ще бореться”.

Кочубеїха: “Кров батька впаде на твою голову!”

Читець II: “Кочубеїха німіла від спокою дочки гірше, ніж від страху: ким це – Богом чи сатаною спіслано на Мотрю ту облудну віру у волю цього тричі проклятого краю, що уже дві сотні літ спливає кров'ю та слізьми і все марно, марно... То чому б не змиритися з долею і спокійно споживати хліб, який дає ще земля?.. А перед очима, немов жерій, зблиснуло закривавлене лезо сокири...”

Р.Іваничук

Історик: Залишається відкритим питання: які плани плекав сам гетьман і як уявляв відокремлення України від Росії? Тут він цілком залежав од намірів Карла XII – так вважали майже всі дослідники. Очевидним є те, що Мазепа зважував ризики союзу зі шведським

королем і намагався з-поміж двох лих обрати менше. Вивчення документів дозволяє довести, що він діяв в інтересах України.

Читець I: “Твій кінь над прірвою стоїть. Скачи!... Ворог тенетами обставив тебе, рви їх, рви! Щоднини послі від царя летять, від Меншикова і кличуть тебе, щоб ішов до них, з останками твого вірного війська, з рештою старшин, битися вкупі за царя і його державу на загибель власного народу, на посоромлення імені твого”.

Б.Лепкий

Мазепа: Панове, вже прийшла година

В кривавій величі своїй.
А чи готові за Вкраїну
Ви всі іти на смертний бій?
За нашу націю нещасну,
Що лиха випила до дна,
Щоб путь її була прекрасна
І стала вільною вона?

В.Сосюра

Звучить народна пісня “Їхав козак на війноньку”

Мазепа: “Ти московський цар, а я український гетьман. Ти будеш нову царську державу на кістках сотні поневолених народів, я рішивсь будувати свою, незалежну від деспотії твоєї. Я зрадив тебе, бо не хотів зрадити власну ідею. А хоч би мені й не довелось остоятися в бою з тобою, хоч би й прийшлося зложити свою голову стару і стурбовану, так останеться Мазепина ідея. Вона житиме під попелом і кістками, поки грядучі покоління не відгребуть її, не піднімуть високо на свій прапор і не заткнуть його біля престолу вільної та незалежної від московських царів української держави”.

Б.Лепкий

Історик: ...24 жовтня Мазепа разом з невеликим військом залишив свою резиденцію і вирушив до шведського короля. Батуринський гарнізон отримав чіткий наказ: росіян ні в якому разі не впускати, місто від них обороняти й очікувати швидкого повернення гетьмана та шведської армії.

Та прийшли вони надто пізно – Меншикову вдалося їх випередити.

Наказ Петра звучав жорстко: ”Батурин...другим на приклад сжечь”, “Приклад” цей змусив здригнутися Україну і світ. Про звірства у Батурині писали і чужинці, і росіяни, і українці.

Читець II: Цей спів – за кров, що у долину

Плила, подібно до ріки,
Коли столицю України
Обороняли сердюки.

. . .

Чиї прокляття шепчуть губи?...
Чи ж проклянеш, мій краю, їх?..
Тягли на шибениці трупи,
Бо не було уже живих.

В.Сосюра

Читець I: Не стало у героїв сили.
Та хто ж за це їх прокляне?
З наказу Меншикова діло
У тьмі робилося страшне.
Засяло сонце після бою,
Що одgrimів валами мли,
І шибениці за водою
До моря скорбно поплили.

В.Сосюра

Оповідач: В історію увійшли слова Меншикова: “Батурин повинен повторити долю Трої, Ніневії і Карфагену. На кожній вербі над Сеймом висітимуть трупи мешканців Батурина”.

Читець II: “Дивувався Сейм, перепливаючи попри Батурин, чому там нині так тихо...
Камінь на камені не остався. Ні один двір не залишився цілим.
Ані краса, ні старинність будинків не спинили руїнницького завзяття”.

Б.Лепкий

Звучить пісня “Ой над містом Батурином”.

Оповідач: Руїни Батурина вжахнули всю Україну і Європу. Після знищення гетьманської столиці хвиля терору прокотилася по всій Україні. Розпочалися слідства і жорстокі кари на всіх, хто був причетний чи запідозрений у причетності до справи Мазепи.

Історик: “Жах ширився по містах і селах, населення яких поспішало засвідчити перед московським урядом свою лояльність. Прихильників Мазепи чекали кари, заслання, конфіскація майна, яка поширювалася і на їхніх родичів. А тих, хто робив доноси, нагороджувано чинами, маєтками, конфіскованими у жертв. Глибока деморалізація охопила Україну, де кожний тремтів за своє життя...”

Н.Полонська-Василенко

Оповідач: На жаль, місто-попелище мало залишило після себе документів. Меншиков прихопив з собою лише особисте листування Мазепи.

Панівна негативістська установка щодо “головного сепаратиста Російської імперії” 18 століття ще з часів Петра I витворила і деталізувала образ людини-зрадника, авантюриста, зажерливого феодала-кріпосника і т.ін.

Читець I: Пане Іване! Трудний вам шлях
на Україну...
Зо триста років
не упокоїться досі ваш прах
на гомінких перехрестях епохи.
Ваших страждань гетсиманські сади
неповідимі для ваших нащадків...
Історіє-нене, ти нас розсуди:
Був гетьман Вкраїні
вітчимом чи батьком?

І.Лобовик

Мазепа: “Україні, наляканій долею Батурина, забракло мужності виступити разом з нами”.

Історик: Цар у своїх маніфестах та листах українським полковникам змальовує Мазепу користолюбцем, котрий дбає про власне збагачення, звалює на нього всі гріхи: насильницьке навернення в католицизм чи уніатство, непомірне збільшення податків і трудових повинностей, запровадження системи оренд і навіть свавілля російського війська.

Читець: А стрілянина все лунає,
Й Петра Мазепа проклинає,
Як той його. Він ще не знав:
Його в церквах Петро прокляв,
І вся Україна проклинає.
Якби він знав. Якби ж він знав!

В.Сосюра

Оповідач: Хто ж він був насправді – Іван Степанович Мазепа? Здібний адміністратор, воєначальник, дипломат, патріот України чи політичний авантюрист, що прагнув досягти своїх егоїстичних цілей, зрадник?

Трагічний образ Мазепи приваблював і приваблює творчих людей з не меншою силою, ніж поширені в світовій літературі легендарні образи Прометей, Фауста, Дон-Жуана. Йому присвячено твори О.Пушкіна, К.Рилеєва, Ю.Словацького, В.Гюґо, Ф.Ліста, П.Чайковського та ін.

Звичайно, російське письменництво (так само як і історики), за деяким винятком, зображує гетьмана негативно.

В той же час француз Роже Тіссеран свого часу заявив, що “найвидатнішою постаттю України є Мазепа”.

Читець I: “Козаки поважали його за бистроту розуму. Ця повага, яка збільшувалася щоденно, спонукала царя іменувати його князем України... Це була людина, незважаючи на похилий вік, працююча і підприємлива”.

Вольтер

Читець II: Літа, літа... Промчали ви...
Невже рабом і я загину?”
А довгі руки із Москви
Все обіймають Україну...
“Ні, лобом не розбить бетону
Й сказати, де наші, де чужі,
Коли стрілецькі гарнізони
У кожному місті, як ножі!”

В.Сосюра

Мазепа: “Перед Всевидущим Богом протестуюся и на том присягаю, что я не для частной моей пользы, не для вышших гоноров, не для болшого обогащения, а ни для инных яковых нибудь прихотей, но для Вас всіх, под властью і реиментом моих застающих, для жон і дітей ваших, для общаго добра матки моей отчизны бідной Украины...»

Історик: Один з міфів, який пропетрівська історіографія витворила, щоб знеславити гетьмана, підтвердити його аморальність в особистому житті – міф про збезчещення юної Мотрі, дочки генерального судді В.Кочубея. Однак, факти свідчать, що Мазепа, палко закоханий, навіть незважаючи на те, що дівчина відповіла йому взаємністю, не скористався з того, адже її батьки були категорично проти і згоди на шлюб не дали.

Читець: Мазепу все, усе тривожить,
Він жити, жити поспіша.
О, як старий любити може,
Коли за обрій йде душа,
Неначе сонце, що заходить
Туди, де холод, тиша й мла,
Й землі востаннє з небозводу
Воно проміння посила...

В.Сосюра

Мазепа: Моє серце кохане! Сама знаєш, як я сердечно, шалено люблю Вашу милість; ще нікого на світі не любив так: моє б то щастя і радість, щоб нехай їхала та жила у мене, тільки ж я уважав, який кінець цього може бути, а особливо при такій злості та заїлості твоїх родичів; прошу, моя любенька, не міняйся ні в чому, оскільки неоднократно слово своє і рученьку дала, а я взаємно, коли живий буду, тебе не забуду.

Читець II: Вона біжить в траві густій...
Там гетьман жде її старий,
Такий закоханий і чулий...
Їй груди рвуть і плач, і сміх...
Для нього все вона забула –
І сором, і батьків своїх,
І навіть Бога злі погрози!..
Їй на очах роса і сльози...

В.Сосюра

Читець I: Чадить свіча і опливає в ніч.
В диму свічад ти Мотря – чи Марія?
В неволі вільна марити і мріять,
не спиш. Тікає сон од тебе пріч:
бо Мотрі Кочубеївни ім'я
чи ж спом'януть хоч янголи на небі?
Сад батьківський – як сирота без тебе,
й втрачає голос Сейму течія.

І.Лобовик

Читець II: "...Мотроно, серце... – (в серці печія),
для тебе ладен прихилити небо!
Ти квітка, Ти зоря, Ти біла лебідь, -
шепоче гетьман. – Донечко моя!.."

Невже дочка? Ні, пасербиця ти
в немилосердному життя вертепі.
Горить Батурин. Піють півні треті,
Гарчать і виють загнані хорти

в світлиці пана гетьмана Мазепи.

І.Лобовик

Мазепа: Прости, прости, Україно – мати,
Мене і спільників моїх!
Я, мов Іуда той проклятий,
На рідний не ступлю поріг.
Хіба народу не любив я!
Та в грізний час страшних негод
Собі на горі й безголів'я
Не зрозумів мене народ.
Не раз за нього я молився...
А він, а він мене кляне!..
І долі вітер, наче листя,
Мене з України жене...

В.Сосюра

(Виходить)

Читець I: “Мабуть, нас судять за те, що ми українці. За історію нашу судять... Ми так любимо пишатися: українець – герой, мученик, лицар, філософ. Ми можемо й самобичуватись: українець – лінюх, зрадник, донощик. А ми ж не нині народилися з усіма своїми гідностями й вадами – ми продукт історії”.

Р.Іваничук

Читець II: “Ліворуч побіг шлях на Глухів, праворуч – на Київ, а напроти, за порослим кропивою і будяками пустирем, німів чорний привид Батурина. Все залишилося таким самим, як стало в той день: сиві попелища і стовбури димарів, зірвані порохом вали на Гончарівці, а кістяк гетьманського палацу з чорними очницями віконних ям звівся над околицею для постраху всьому живому.

Тільки яблуневий цвіт в самотніх незахищених садах засвідчував, що земля не затруїлася трупною отрутою, і житимуть тут колись люди хоча б для того, щоб назва колишньої гетьманської столиці своїм тугим звучанням нагадувала прийдешнім поколінням колишню славу і ганьбу, гордість і біль України”.

Р.Іваничук

Звучать церковні дзвони

Оповідач: Українська Голгофа, так рясно полита кров'ю відданих Мазепі вояків та мирного населення, що шукало у фортеці захисту, воскресає до нового життя.

П'ятнадцять тисяч замордованих озвірілими Петровими стрільцями людей, серед них діти, жінки, старі, озиваються до нас своїм безмовним заповітом: не забудьте!

Історик: Гетьманська столиця має піднятися із забуття. Своє минуле потрібно знати і шанувати. Із шанування святинь починається сходження нації. І тільки за таких умов у неї може бути майбутнє.

Звучить мелодія В.Ковтуна “Дума про Батурин”

При підготовці видання використані:

1. Дорошенко Д.І. Коротенька історія Чернігівщини [Текст] / Дмитро Дорошенко.–Чернігів:Чернігівські обереги, 2003.–72с.–Чернігівська історична бібліотека.
- 2.Історія Русів [Текст] /Укр. пер.І.Драча; вступ.ст.В.Шевчука.–К.:Рад. письменник, 1991.–318с.
3. Крупницький Б.Д. Гетьман Мазепа та його доба [Текст] /Борис Крупницький.–К. ; Україна, 2001.–240с.:іл.
4. Мазепа [Текст]: збірник /Передм.,упорядк.тексту й іл., комент. Ю.О.Іванченка.–К.: Мистецтво, 1993.–238с.:іл.
5. Павленко С.О. Загибель Батурина 2 листопада 1708р. [Текст] / Сергій Павленко.–К.: Києво-Могилянська академія: Укр. Видавнича Спілка, 2007.–267с.:іл.
6. Павленко С.О. Іван Мазепа [Текст] / Сергій Павленко.–К.: Альтернативи, 2003.–416 с.:іл.
7. Павленко С.О. Міф про Мазепу [Текст] / Сергій Павленко; Ред. О.Б.Коваленко.–Чернігів; Сіверянська думка, 1998.–245с.–Бібліог.:с.201-245.
8. Павленко С.О. Оточення гетьмана Мазепи: соратники та прибічники [Текст] / Сергій Павленко.–К.; КМ Академія, 2004.–602с.
9. Полонська-Василенко Н.Д. Історія України [Текст] В 2т. т.2. Від серед. XVII ст. до 1923р./Наталія Полонська-Василенко.–3-тє вид.– К.: Либідь, 1995.–606с.
10. Сергійчук В.І. Кого зрадив гетьман Мазепа [Текст] /Володимир Сергійчук.–К.: Фотовідеосервіс, 1992.–69с.–Бібліогр.:с.67-69.

11. Іваничук Р.І. Орда [Текст] / Роман Іваничук //Іваничук Р.І. Мальви (Яничари). Орда: романи /Роман Іваничук.–К.:– ТАСТ-М;Харків: Євроекспрес,2000.–С.231-414.–Історія України в романах.
12. Лепкий Б.С. Батурин [Текст] /Богдан Лепкий //Лепкий Б.С. Мазепа: трилогія.–Львів:Каменярь, 1991.–С.240-488.
13. Лобовик І.В. Батуринський шлях [Текст]: вірші, драм.поема/Ірина Лобовик.–К.: Яблуко, 2004.–77с.
14. Сосюра В.М. Мазепа [Текст]: поема / Володимир Сосюра //Сосюра В.М. Всім серцем любіть Україну...: вибрані твори. – К.: Криниця, 2003.–С.433-516.
15. Українські козацькі пісні [Текст]: /Упоряд. О.С.Олійників; Худ. оформл. О.Д.Сашків.–Одеса: Маяк, 2003.–116с.
16. Шевченко Т.Г. Великий льох [Текст] : Містерія /Тарас Шевченко // Шевченко Т.Г., Кобзар .– Київ: Дніпро, 1999.

17. До 300-ліття Батуринської трагедії [Електронний ресурс] //Майдан-ІНФОРМ.–2008.–Режим доступу: <http://Maidan.org.ua/static/news/1202488743.html>. - 08.02.2008.
18. Музичук Н. Слава і біль Батурина [Електронний ресурс] / Надія Музичук // Громада. – 2006. – Режим доступу: http://www.ukrajinci.hu/arhiv/hromada_81/kultura/baturen.html.- №1(81). – січень-лютий 2006.
19. Павленко С. “Тот город со всем сожгли...” [Електронний ресурс] / Сергій Павленко //День.–2007.–Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/192504/>.-1.12.2007.
20. Філь О. Пам’ятай Батурин [Електронний ресурс] / Олександр Філь // Народний оглядач. –2005.–Режим доступу: <http://observer.sd.org.ua/news.php?id=6331>.–11.02.05.

21. Червак Б. Хто відповідь за Батурин? [Електронний ресурс] / Богдан Червак //Українська правда. –2007.– Режим доступу:<http://www.pravda.com.ua/news/2007/12/3/67739.htm>.-03.12.2007.